

Birçok aday öğrenci, yükseköğrenimini planlarken lisansın yanında yüksek lisansı da düşünüyor. Bu nedenle bu konuda kısa bir yazı kaleme almaya karar verdim.

Yaygın Şehir Efsaneleri:

- Artık sadece lisans diploması yetmiyor, işverenler yüksek lisans da istiyor

İşverenlerin ne istediği konusunda herkesin kafasının çok net olması gerek: kuruma katkıda bulunacak çalışan (tabii tercihen maliyetinden daha fazla fayda sağlayabilecek olanı). Bu kriteri yerine getiren birisini bulduğunda, rasyonel işveren bırakın yüksek lisansı, lisans diplomanıza bile bakmaz. Hangi okuldan ne ortalama ile mezun olduğunuz, çift anadalınız, yandalınız vs. hepsi bir yana itilir. İşe yarayacağınızı kanıtlamanın yolları da bellidir: sektörü tanımanız, gerçek staj deneyimlerinizin olması, iş için gereken bilgi ve özellikle becerilere sahip olmanız ve belki de hepsinden önemlisi: azminiz ve tutkunuz.

- Yüksekliğini de yapmak gerek

Birçok adayın ve ailelerinin üniversite eğitiminin ne anlama geldiğini bilmediğini üzümlüyorum. Sanki ilk ve ortaokul eğitiminden sonra 4 yıllık lisans eğitimini 2 yıllık bir yüksek lisans ile cilalamazsanız bir şeyler eksik kalacak. Halbuki geleneksel yüksek lisans bir araştırma derecesidir ve profesyonel olmak yerine araştırmacı olmayı seçenlerin gideceği bir yoldur. Yani aslında yüksek lisans, lisansın bir tamamlayıcısı değildir! Yüksek lisans seçtikleri bir alanda uzmanlaşıp araştırmacı olmak isteyenlerin gideceği bir yoldur. Henhangi bir şirkette yönetici, mühendis, tasarımcı vs. olarak çalışmak isteyenler için değildir.

- İş bulamazsak yüksek lisans yaparız

Maalesef bu bir şehir efsanesi değil, ülkemizin bir gerçeği. Yapılan bir gençlik araştırmasında lisans öğrencilerinin iş bulamama durumunda yüksek lisansa yönelmek istediklerini okuduğumda şaşırılmış ve üzülmüştüm. Geleneksel yüksek lisans en parlak öğrenciler içindir—iş bulamayanlar için değil. İş bulamayanların yapması gereken, yüksek lisansta vakit öldürmek yerine iş bulma olasılıklarını artıracak eğitimlere yönelmeleridir (21. yüzyıl yetkinlikleri, yabancı dil, kodlama gibi). Daha iyi bir alternatif bulamayanların akademik kariyer patikasına girmesi ülkedeki yükseköğretimin geleceği için bir felakettir. Maalesef “Hiçbirşey olamazsak üniversitede hoca oluruz” söylemini duymak istediğimden daha çok duyuyorum. Öğretim üyeliği “son şans” olarak yönelinecek bir iş değildir. Bu sektörde başarılı ve mutlu olabilmek için çok belirgin bir yapı gerekir. Özet konuşayım: başka bir işe yaramayan birisi iyi bir akademisyen olamaz.

- Başarılı bir kariyer için lisans-yüksek kombinasyonunu şimdiden planlamak gerek

Üniversiteyi 4 değil 6 yıl olarak varsayan ve her lisans programından sonra bir yüksek lisans yapılması gerektiğini düşünen sığ aklın ürünü olan bu mit aslında üniversitenin gerçek değerinin farkında olmamaktan kaynaklanmakta. İyi kullanılmış bir 4 yıl, bireyi başarılı bir profesyonel kariyere hazırlamak için yeter de artar bile. Kanımca yüksek lisans kararı üniversiteye girmeden önce verilemez. Ne istediğini bilmeyen öğrenciye 4 değil 6 yıllık bir plan yapmaya çalışmak abesle iştigaldir. Adayların aileleri gizli bir lisans-yüksek lisans kombinasyonu tabelası olduğunu düşünüyorlar ve doğru kombinasyon için spekülasyon yapıyorlar. “Önce işletme okuyup üzerine finans yüksek lisansı mı, yoksa önce iktisat okuyup üzerine finans mühendisliği yüksek lisansı mı?” Bu tür sorulara kendimi tutmaya çalışarak “acele etmeyin” cevabını veriyorum. Öğrenci bir alanı gerçekten sever ve o alanda araştırmacı olmaya karar verirse, üçüncü sınıftan itibaren yüksek lisans planları yapmaya başlayabilir. Daha erkeni sadece gereksiz değil anlamsız da olur.

Geleneksel Yüksek Lisans

Geleneksel yüksek lisansın kastım geleneksel bir alanda (makina mühendisliği, iktisat gibi), iki yıllık ve tezli bir derece programıdır. Lisans derecesi genellikle araştırma kariyeri için yeterli olmadığından belirli bir alanda araştırma kariyeri peşinde olanlar tarafından tercih edilir. En bariz kullanımı doktora ve öğretim üyeliğine ön hazırlıktır. Fakat yüksek lisans yapanların çoğu doktora devam etmezler. Örneğin bir mühendis, fabrikada değil de bir Ar-ge merkezinde çalışmak istiyorsa, alanında yüksek lisansı tercih edebilir.

Geleneksel (veya standart) yüksek lisans programları için şunları söyleyebilirim:

- 2 yıllık tezli akademik yüksek lisans
- Araştırmaya, doktora, akademik kariyere yönelik program
- Genellikle ücretsiz olur, hatta öğrenciler araştırma görevlisi olarak istihdam edilir
- Ücretli olanlara talep yüksek değildir
- Ücretli olanlardaki ücretler lisans ücretlerinden düşüktür

Yüksek lisans yapacak öğrencilerin en iyileri yurt dışına gider, daha az iyi olanları (veya çeşitli nedenler ile yurt dışına gidemeyenler) ise, öncelikle marka okulları hedefler

YL olmadan üniversite olunmaz—araştırmayı misyonlarının bir parçası olarak tanımlayan her üniversitede hemen her bölümde bu tür bir YL programı bulunur

Seçerken akademik kadroya (özellikle yüksek lisans deneyimlerine ve araştırma çıktılarına) çok dikkat etmek gerekir. 18 tane yüksek lisans dersi verip, bunun yanında tez danışmanlığı da yapabilmek için gereken en küçük kadro 9 kişidir.

Bu programlar üniversite bütçesinin gelir tarafına pek katkıda bulunmazlar, fakat kurumun akademik çıktılarını olumlu yönde etkilerler.

Bu programları açan üniversiteler genellikle aynı alanda bir doktora programı da açarlar. Akademik vurgulu üniversitelerde doktora programları ücretsiz (tam burslu) olur çünkü temel amaç akademisyen yetiştirmektir.

Lisans Programını Takip Etmeyen Yüksek Lisans Programları

Geleneksel yüksek lisans genellikle öğrencinin lisans derecesini aldığı alanda veya yakın bir alanda yapılır. Alan değiştirmek isterseniz, yüksek lisans öncesi, bilimsel hazırlık adı altında birçok lisans dersi almanız gerekebilir, çünkü geleneksel yüksek lisans programları kendi lisans programlarında öğrenilenleri önşart varsayar. Örneğin fizik diplomasının üzerine mühendislikte yüksek lisans yapmak isterseniz, mühendislik lisans programının son iki yılını tamamlamanız gerekebilir. Dolayısıyla, lisansta bilim (fizik, iktisat, siyaset vs.) okumuş birisinin bir meslek dalında geleneksel yüksek lisans yapması 2 değil 3 veya 4 yıla mal olabilir. Eğer amaç lisans diplomasını kariyere çevirmek ise, bu akıllı bir yol değildir. Bilim okurken yapacağınız bir yandal, stajlar, sektörel faaliyetler, kulüp faaliyetleri çok daha etkin bir şekilde sizi profesyonel kariyere götürebilir. Fakat birçok öğrenci, bu tür bir kariyer planlama yapmaz ve farklı bir kariyer hedeflediğini mezun olduktan sonra farkeder veya kendi alanında bir süre çalıştıktan sonra başka bir arayışa girer. Bu nedenle üniversiteler lisans diplomasının alanının dışında bir kariyer hedefleyen mezunlar için çok sayıda “lisans programını takip etmeyen yüksek lisans programları” da kurgulamışlardır.

Bu programların en popüler olanı dünyada MBA adı ile bilinen işletme yüksek lisans programıdır. Adı “işletme yüksek lisansı” olmasına karşın, MBA aslında işletme okumamış mezunlar için tasarlanmıştır. İçeriği işletme lisans programlarının içeriğine çok benzer. Dolayısıyla bir işletme mezununun MBA yapmak istemesi “ben ilk seferde öğrenemedim, şu konuları bir daha tekrar edeyim” demesine benzer. Bazı ciddi MBA programları işletme mezunlarını kabul etmezler. Konuya vakıf olan işverenler de işletme lisans diplomasının üzerine MBA almış olan öğrencilere şüphe ile yaklaşır. Tabii bu genel kuralın da istisnaları vardır—örneğin mezuniyetten 10 sene sonra alınmış bir marka (Harvard, Wharton, Kellogg vs.) MBA.

İşletme lisans programı aslında yüksek lisansa devam etmek isteyenler için değil iş hayatına atılmak isteyenler için kurgulanmıştır. Fakat bir işletme mezunu yüksek lisans ile ilgileniyor ise, fonksiyonel bir alana yönelmesi gerekir—örneğin pazarlama veya finansta yüksek lisans.

MBA'nın amacı ise, mühendislik, mimarlık, iktisat, tıp, hukuk vs. mezunlarını yöneticiliğe hazırlamaktır. Yani MBA, kariyer değiştirmek (ve yönetici olmak) isteyenlere hizmet eden bir derecedir. Bu programdan verim alabilmek için adayın kendi alanında iş deneyiminin olması gerekir. Dolayısıyla üniversiteye girmeden önce planlanmamaması gerekir. “Mühendislik+MBA iyi olur, değil mi?” diyenlere cevabım, “hele önce mühendisliği bir bitirip işe girsin, sonra düşünür” olur.

Bu programlar için şunları söyleyebilirim:

-Hedef kitle yanlış lisans programını bitirmiş olup farklı bir dala atlamak isteyen, fakat ikinci bir lisans diploması yerine yüksek lisans diploması hedefleyen üniversite mezunlarıdır.

-Öğrencinin lisans programında verilen derslerin önemli bir kısmını alması gerekeceğinden bu programlar 2 yıldan daha uzun sürebilirler. Süreyi mezun olunan lisans alanı belirler.

-Bu programlar kariyer hedefli olduklarından genellikle tezsiz ve ücretli olurlar.

Örnekler:

İşletme yüksek lisansı

Matematik, istatistik, iktisat veya fizik mezunlarının 3 yılda tezsiz veya 4 yılda tezli mühendislik YL alması mümkün olabilir.

İngiliz dili ve edebiyatı mezunlarının 2 yılda eğitim YL diploması olarak öğretmen olması mümkündür.

Sosyoloji mezunlarının 3 yılda psikoloji YL almaları mümkün olabilir.

Hukukçu olmayanlar için hukuk yüksek lisans programı 2 yılda bitebilir (fakat mezunlar baroya kayıt olamazlar).

“Son Durak” Yüksek Lisanslar

Geleneksel yüksek lisanslar araştırma dereceleri iken, “son durak” (terminal) yüksek lisanslar profesyonel kariyere hazırlayan programlardır. Amaç doktora hazırlık olmadığından bu programlar genellikle tezsiz olurlar. Bu programlar için şunları ekleyebilirim:

- Genellikle 10 ders ve bir bitirme projesinden oluşurlar
- Normal şartlar altında iki dönem artı yaz döneminde bitirilebilirler ama bazı öğrenciler programı iki yıla uzatabilirler
- Hedefleri mezunları iş hayatına hazırlamaktır; akademik kariyere götürmezler
- Pratisyen yetiştirmeye odaklı olduklarından, öğretim üyesi kadrosunu pratisyenler ile takviye etmek ve derslerin bir kısmını dışarıdan gelecek uzmanlara verdirmek mümkündür (hatta bu yöntem tercih edilir)
- Genellikle bitirme projesi uygulamalı olur (ve tercihen öğrencinin işi ile ilgili olur)
- Temel hedef mezunların çalışması olduğundan bu programlar ücretli olurlar
- Hitap ettikleri öğrenci kitlesinin önemli bir kısmını çalışanlar oluşturacağından, dersler genellikle akşamları veya hafta sonları olur.
- Genelde belirli bir programa bağlı olmayıp disiplinler arası/çok disiplinli olurlar
- Genellikle çevrimici eğitim ile sınıfıçı eğitimin karması bir model kullanırlar.

Örnekler:

Büyük veri analitiği

Girişimcilik

Bilgi teknolojileri

Robotik

İnşaat yönetimi

Tedarik zinciri yönetimi

Bu programların ortak özelliği, yıldızı yükselen alanlarda olmaları ve mezunların iş bulma ihtimalinin yüksek olmasıdır. (Bu tür bir program lise mezunu üniversiteye girerken büyük bir ihtimalle daha kurgulanmamıştır. Bu programlar sektörlerin ihtiyaçlarının gelişimine göre geliştirilirler.)

Kurumiçi Yüksek Lisans Programları

Bazı kurumlar, üniversiteler ile işbirliği yaparak çalışanlarının çalışırken yüksek lisans yapmasının yolunu açarlar. Bu programlar kurumun ihtiyaçları doğrultusunda kurgulanan esnek programlardır. Üniversitelerin yaşam boyu eğitim merkezleri ile işbirliği ile hazırlanırlar, dışarıya kapalıdırlar, içeriği, süresi, ders saatleri, ve öğretim üyeleri kurum ile birlikte belirlenir. Örneğin Özyeğin Üniversitesi'nde iken Vestel ile mühendisliğin 5 dalında birden yüksek lisans programı kurgulamıştım. Derslerin çoğu hafta sonları fabrikada veriliyordu. Birçok öğrenci işi ile ilgili araştırma projelerini YL tezine çevirdi ve yüzün üzerinde Vestel mühendisi bu programlardan yararlandı.

Gördüğünüz gibi yüksek lisans için çok farklı alternatifler var, ve bu alternatifler zaman içinde değişiyorlar. Sizlere bu konuda verebileceğim en önemli öneri, lisans programı tercihinizi yaparken yüksek lisans konusuna kafa yormamanızdır. Her kararın bir zamanı vardır ve yüksek lisans kararı için üniversite öncesi doğru zaman değildir. Önce iyi bir lisans eğitimi alın ve bu süre içinde kariyerinizi aktif olarak yönetin. Sonrasına zamanı gelince bakarsınız.